

Liburu bat

Ordua da, funtsezko lana egitekotan, iturburuak eta zergatiak serioски billatzen hasteko. Lan egin baiño lehen azterketa behar dugu, beldin itsu-mustuan jarduterik ez ba-dugu nahi. Jarioa zuzendu ahal izateko, nun dagoen jakin behar lehendabizi. Ikusi, aztertu, zuzendu.

Guk ere gure Herriaren bizitza hobeagotu, jatoritu nahi dugu. Hortarako azterketaren beharra daukagu.

Dela urtebete, liburu bat izan zen emana argitara. "Hernani 1962" zuen izena. Lan baliosa, benetan, bi lagun haiek egin zigutena. Holakoak sarriago egingo ba-genitu, beste eguzki batek berotuko ginduzke. Behar-beharrezko zaizkigu alegin eta bermatze hoiek.

Baiñan gure etxean ez-ezik, badago beste eskualdetan nahiko gauza ja-kingarririk, guretzako probetxugarri.

Beste liburu bat

Eskual-Herria ta Catalunya zenbait gauzetan bestelakoak ba-dira ere, beste askotan kidekoak ditugu. Hango berri zeatzago izango ba-genu, elitzaziguke kaltegarri izango.

Francisco Candel nobelista ospetsuak liburu bat eskeiñi digu Catalunya-ri buruz, inmigrazioaz batez ere diardula.

Idazle hau 1925-garren urtean etorri zen mundura. Valencia'n. Handik bi urtera Barzelona'ko txaboletan bizitzera. 1956'garrenean bere lehenengo nobela erditu zuen: "Hay una juventud que aguarda". Baditu

"ELS ALTRES CATALANS"

Juan Antonio Letamendia

beste batzuek ere: "Donde la ciudad cambia de nombre", "Han matado a un hombre, han roto un paisaje", "Pueblo", "Dios, la que se armó!". Denetan aipatuena: "Els altres catalans".

Nahiko zarata ta zurrunbillo sortu omen zuen bere lehenengo nobelak. Ausarta bait-zen eta lotsabako. Bere estilua lau-laua da, kaleko argotaz ari

dela. Horra bere indarraren sekeretua. Bati baiño gehiago zabarra iruditu lekioko. Bere idaz-lanetan azaltzen den kezka eraginkorra hiri-inguruetakoa larria da: txabolak, barrakak, hango nahasi ta kiratsa. Benetazko pikareskan diardu. Bortizki harrotzen du hango errautsa ta ustela. Gizona maite duela-rik, bere alde jartzen da.

"Els altres catalans" delako hontan nobeletan baiño landuago idazten du, lehunago, ez hain gordiña. Halere liburu honek badu nobela kutsu haundi bat. Ez da soziografiaren moldetan tajutua izan. Reportaje bat dela esan genezake. Ez du lumerorik biltzen (behar-beharrezkoak bakarrik), gertaerak baizen, anekdotak. Erreza da leitzen horregatik, xamurra egosten.

Ados egon liteke berarekin edo ez. Ez izanda ere, merezi du irakurtzea, jakingarri bait-da guretzako, aberatsa, ideia ugari du probetxagarri.

han ere txakurak ortosik

Inmigrazioa problema da Euskal-Herrian. Nun-nahi. Catalunya'n ikaragarria. Gaur egun Barzelonako probintziak 45.000 inmigrante hartzen omen ditu urtero. Gizakume hauek hemendik urte askotara, bizi direiño, hantxe jarraituko dute, Catalunya'n egongo dira. Egon, bai, izan, ordea? Ez bait-dera berdin egon eta izan. Egon ditekete Frantzia edo Alemania'n, baiñan frantzes edo alemana izan gabe. Bereganatu ahal izango du Catalunya'k holako giza-ujolderik? Hortxe galdera!!

Han ere tensiñoak sortzen dira kanpoko ta bertakoen artean. Kopapillo berdifiak, ondorengo berdifiak. Han ere txakurak ortosik.

Hangoak ere "coreano" esan ohi diete arrotzei. Aviles'en bezela,

Bilbo'n bezela. (Itxura denez, Turin eta Milan'en ere hitz berdifiak izendatzen dituzte Hego-Itali'tik datozenak: "coreano").

Baiñan katalanak "xanergo" hitzaz adierazten omen dituzte batez ere, kanpotiarrak.

Halere Candel'en iritzian bereizte hau raziala baiño gehiago soziala da. Hauen bizimodu ta jazkera egokiago izango ba-litz, eta ez hain pobre ta basa, beste geriza bat edirenen lukete Catalunya'n.

Han ere kaskoinak "Monserrat" ipintzen diete bere alabei. Hemen-go atzeritarrak "Begoña" edo "Koro" jarri ohi duten moduan.

Han ere industriak irentsi ditu "payesak", laborariak, lehengo katalan giro jatorra suntsituz.

suburbioa

Suburbioa (fifiago: faubourg) immigrantiak egiten dute. (Honen berri bilbotarrak donostiarrak baiño hobeki jakingo duzute). Arrotzak, datorrenean nun sartu ez dauka. Orduan bi lata herdoilduta hartu, kartoi bat galipotaz igurtzi ta badu aterperik. Kristau batzuek herbestera jotzen dute hobeto bizitzeko; hauek ez. Hauek bizi ahal izateko.

Candel yayoa da arrabalako, hiri baztarretako giroa adierazten. Horretxek eman dio duen izena.

andaluzia

Liburu hontan neri hunkigarrien gertatu zaidan atala, Andaluzia'ri dagokiona da.

Gizakume hauek bizibeharrak akulatuta behartuta ikusten dute heren burua goiakdera jotzera. Gorakoan lanik gogorrenak hauentzako gordetzen dira, diferenziak, arbuioak, gutxieste ta mesprezioak. Esklabuak direnez aukeratzetik ez daukate. Abereak bezela bizitzea dagokie bizileku mehar hertsitan, bata bestearen gainean elkar nahaste dorpean.

Hauxe izaten da Candel'en antzeslekua: Mixeria, beharra, eza, subproletarioak.

Jende hau beharrak bultzatuta alkartuago, solidariago bizi beharrean, mixeriaz beraz baliatzen dira urko laguna explotatzeko: bera baiño pobreagoa hondatuaz, eta argia dela edo ura dela usura ta lapurretan egifiaz.

Gertaera hauek bizi-bizi kontatzen ditu, bihurri ta piper eta gatzaz maneatzten dituala.

Ezjakifiak dira. Han eskolatzerik ez. Beti 15% bat paroan dago. Lanik ez. Ta urteko sasoi batzuetan, uztarik-ezean, baita 48% ere.

Herriaren gosez sefioritoak baliatzen dira lotsagabeki explotaturik. Gertatu izan da kortijoko ugazabak aitari lan egokiagoa eskeintzea bere alaba edo emaztearen truk, menpeko jostallu bezela hartzen duela bere grifien asetzeko. Gero emaztekiatz gogaikatzen deanean, bera eta langillea, biak kale-
ra. ("Historia triste bat"?)

Cadiz'en erdi-mallako langille batek 9.687 pezta jasotzen ditu urtean; Jaen'en 9.063, Sevilla'n 9.687...

Mateo'ren Ebanjelioan bezela, uzta garaian plazara joaten dira, jauntxoarekin, señoitoarekin tratuaren (alde bateko tratua) egiteko. Subasta bat izaten da baiñan beheraka. Batek bere buruagatik horrenbeste eskatzen da-du, besteak gutxiago, hurrengoak gutxiago ta hortara. Gizonak elkar sal-tzen ezin-bizikiak behartuta. Solidar-itza ona!!

Langillen bat apurtxo bat harrotzen baldin ba-da kontuak eska-

hizkuntza

Bere nobela batean esaten du, holako tokitan izaten den nahastekin, esperanto bat atera litekela Espaiñia guzira. Era guzitako arraiak han. Andaluzak, kazereñoak, gallegoak... Orduan han ere zillezkoa ezpa sortzen da: Eta katalanera zer? Bizi izango ote da hemendik urte batzuetara? Berak ez du erantzuten, baiñan problema agertzen du, planteatu egiten du berak, eta zenbait iritzi bildu ere bai.

Katalantasunaren azterketarako muga bat ipintzen du: gudatea. Guda baio lehen katu guztiak ikasten omen zuten katalanera. Gaur-

tzen, edo esaneko ez ba-da, kanpora bialdu ta kito!

Jana ere exkaxa da, hamasei urteko mutillak ozta-ozta hamabiko ematen duela.

Aukera bakarra daukate: edo ihes egin, herbesteratu, edo esaneko izan obeditu uztarpean, ixillik egon, jasan, mehatxuak pairatu, goseak hil...

Honerakoan, guk iskirioz iseka egiten diegu, etsaitzaz jotzen, Herriaren ito ta ehortzalle bezela. Zelako estualdi gorriak pasa behar izaten dituzten apurtxo batean ikusiko ba-genu, oso bestela jokatu-ko giñake beraienikiko, baldin bihotz izpi bat ba-gendu.

ko egunean Catalaunya aldetik bereganatze hau moteldu egin da.

Zenbait arrazoi ematen du berak. Gerra baiño lehen ayuntamenduko eskoletan katalana erakusten zen. Liburu ta idazti ugari zegon hortarako, txukun eta apain prestatua. Eta hau katalan jatorrak bizitzen ziren tokitan ez-ezik, kaxkoinen artean ere bai. Kanpotiarrak aukera ona zeukaten katalanera ikasteko. Era hortan ehunik ehunik ikasi ahal zezaketean. Gaur horlako-rik ez. Kanpotarrak auzune osoak osatzen dituzte, bertakoekin ia-ia batere hartuemanik ez dutela. Ez dute katalanaren beharrik mugi

ahal izateko, ez hirian, ez inguruetan.

Halere katalanerak badu etorki-zunik. Asko argitaratzen da, asko leitzen. Katalanak bere hizkuntza maite du ta lagundu egiten du, gozoz eta diruz. Gure artean zenbaitzuk esaten dute katalanak pragmatikoak direla. Noski! Gure artea datozenak, etorri hortarako datozta... Sosaren billa... Han abertsak laguntzen dute, elkarteak, ifiolako firmak (Avecrem eta...) sariak eta dirua eskeintzen; eta ez nolana hiko sariak, gero.

Jendeak han katalaneraz diardu batere lotsarik gabe. Katalaneraz kalean, katalaneraz ofizinan, midikuarekin... Hoiiek argi daukate heren geroa. Hemendik urte askotara Catalunya Catalunya izango da.

Jendea goseak dagonean ez da gauza izaten bestelako kezkarik edukitzeko, ez kultura kezkarik, ez sozial kezkarik, ez politikarik. Baitan hasierako behar hori mendera orduko kanpotiarrak sustriaiak bota ditu, katalana egin da ta harrotu egiten da hortaz gañera.

*jarrai-
bide
imita-
garria*

Candel'en liburua —Els altres catalans— katalaneraz agertu zen. Berak erderaz egin ta beste batek itzuli.

Katalaneraz zegoelako, etzuela saltzerik izango agindu omen zion periodista batek. Haxe bai sasi igarle! Urtea bete baiño lehen sei argitaraldi izan zituen. Lehendabizikoa 1964'ko Martxoan, seigarrena 1965'ko Otsaillan. Atzenean erderaz, 1965'ko Apirillan. Gutxiago salduko ote zen erderazko edizio hau lehen katalaneraz argitaratua izanagatik? ("JAKIN"-en billeran oker entzun ez ba-nuen, uste dut 315.000 pezta atera zituela egilleak). Ez, noski. Ta horra nolako mesedea Verdaguer'en hizkuntzarentzako.

Guk ere Euskal-Herrian badifugu idazle asko lehen maillako. Lan hoietako bat egiten dutenean oker haundia al litzaieke lehenengo argitaraldia euskeraz ematea, ta geroxeago erderaz? Herak gauza ez ba-dira, beste edozeiñek euskeratu dezala. Ez lukete ezertxo ere galduko, euskerak, berriz, bai asko irabaziko.

Lan horrek mamirik ba-du, jendeak irakurriko du. Gaurko kezka agertzen ta egoki erabiltzen ba-ditu, naiz ta euskeraz egon, saldu egingo da. Gero herria ohituko da euskeraz leitzen ta gure hizkuntzaren geroa argi agertuko zaigu.